

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.
INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XX

BELGRADE
1989

BALCANICA XX, Beograd 1989, 9—453.

Петар МИЛОСАВАЉЕВИЋ
Балканолошки институт САНУ
Београд

НЕКОЛИКО МОМЕНАТА ИЗ ИСТОРИЈЕ ЗАКЉУЧЕЊА ЈЕДРЕНСКОГ УГОВОРА О МИРУ 1829. ГОДИНЕ

Средином маја месеца 1829. године, командант руске Дунавске армије И. И. Дибич добио је из Петербурга пројекат руско-турског уговора о миру. Уз пројекат је примио тумачење појединих његових чланова, као и овлашћење за даље вођење преговора и потписивање уговора.¹ Шаљући Дибичу поменути документа, у Петербургу су рачунали да ће тежак положај Турске и неколико блиставих победа руске армије на фронту у Румелији приморати султана да затражи мир.² Зато је Дибичу саветовано да у погодном тренутку предложи султану Махмуту II да у руски главни штаб на Дунаву упути своје представнике ради преговора о будућем миру. За вођење преговора, Дибич је по савету из Петербурга поставио и одређене прелиминарне услове и захтеве. То су углавном били они исти услови које је Русија истакла у познатој Декларацији из 1928. године.

Према поменутој Декларацији, Турска се обавезивала да призна све раније потписане споразуме са Русијом, да плати ратну штету и да руским трговцима надокнади претрпљене губитке због ометања и прекида трговине, а трговачким бродовима под руском заставом дозволи слободан пролаз кроз мореузе (Босфор и Дарданеле) и, најзад, да Порта призна Лондонску конвенцију од 6. јула 1827. године.³ Уз поменуте услове, Дибичу је наложено да изјави да операције на руско-тур-

¹ Сви датуми су по новом календару.

² Архив Внешней Политики России (у даљем тексту: АВПР), ф. Канцелярия, 1829, д. 2945, Дашков — Нессельроде, 9. 05. 1829.

³ Исто, лист 27; објашњење уз пројекат написао је К. В. Неселрод.

ском фронту неће у току преговора бити обустављене. Другим речима, на Порту се вршио одређен психолошки притисак у намери да преговоре о миру схвати најозбиљније и да пружи свој допринос његовом бржем закључењу. У извесном смислу, ово је био и одређен тактички потез јер се није могло унапред знати какво ће бити реаговање турске владе на предлог из Петербурга. Најзад, полазило се и од тога да би Porta у циљу добијања у времену, које јој је неопходно ради споразумевања са западним државама, могла одговорачити одговор на понуђене јој преговоре о миру.⁴ Иначе, пројекат руске владе о миру имао је две варијанте: максималну и минималну. За време преговора са Портом, уколико би до њих уопште дошло, Дибич је према добијеном упутству морао да инсистира на захтевима из максималне, а да евентуалне уступке чини сагласно минималној варијанти.

Према материјалима садржаним у одговарајућим документима, централно место у максималној варијанти заузимао је захтев за признање и потврду свих привилегија које су у ранијим споразумима између Русије и Турске дате дунавским кнежевинама Влашкој и Молдавији. Конкретно, а према инструкцијама које је гроф Неселроде, руски министар спољних послова, упутио Дибичу, то је значило да Porta мора укинути веома тежак данак у природи који су становници помених кнежевина давали турским властима поред већ споразумно установљених налога и других давања. У предстојећим преговорима, Дибич је морао да се заложи како би Porta прихватила још неколико важних услова. Ту се пре свега мислило на сагласност Порте за доживотно именовање господара кнежевина, на организацију локалне милиције која би заменила дотадашње турске најамнике и, најзад, на предаји Влашкој насеља на левој обали Дунава, а која су и раније припадала овој кнежевини све док их Турска није окупирала и припојила својој територији.⁵

У упутству упућеном Дибичу, посебно се указивало на то да Русија захтева рушење турских тврђава Бурђево и Браила. Браила се већ налазила у рукама руских трупа, па је овај захтев могао бити остварен, док то није био случај и са Бурђево, те је рушење ове тврђаве предвиђено само у случају да и она падне у руке руске армије. Међутим, касније, за време преговора о миру, Русија је затражила рушење и ове

⁴ Strateški plan Mahmuda II sastavljen početkom rata nije bio realan. Dibič, čija se vojska kretala prema Jedrenu, predložio je velikom veziru Rešid-paši pregovore o primirju. Predlog nije bio prihvaćen jer Porta još uvek nije imala jasan stav o uslovima budućeg ugovora o miru, a uz to je računala i na podršku zapadnih zemalja, Engleske i Francuske, koja je u tom trenutku izostala. Očevidno, Porta je povukla pogrešan potez.

⁵ Исто, а. 32—33.

тврђаве, иако је она још увек била запоседнута турским јединицама.

У упутству је било неколико примедба о Србији. Наиме, за Србију нису били предвиђени никакви нови уступци које би Порта морала да учини, али је Дибич био овлашћен да изјави како се руске трупе неће повући ни са ког дела заузете територије све док Порта не испуни одредбе Букурешког уговора о миру и Акерманске конвенције у деловима који се тичу Србије.

У упутству се подробно говорило о контрибуцији. Истина, о њеној висини није се говорило ни у пројекту уговора, а ни у самом упутству, али се она према рачуницама у Петербургу повећавала сваким даном рата са Турском. Према неким подацима, у јануару 1829. године су руска влада и лично цар Никола I сматрали да се могло говорити о 150 милиона рубаља. Међутим, у руским круговима се сматрало да се ова сума не мора исплатити једино у новцу. Рачунало се да он може бити замењен грабевинским дрветом, испоруком ратних бродова, или уступањем неких турских тврђава на Кавказу.⁶ У последњем случају долазиле су у обзир тврђаве Анапа, Поти, Ахалцих и Ахалкалаки. Али успешан ток ратних операција на Балкану омогућио је Дибичу да поред контрибуције затражи истовремено од Порте и предају поменутих тврђава. Дибич је нарочито инсистирао на предаји Анапе као тврђаве која је требало да осигура безбедност свих пограничних провинција Русије, а посебно азијског дела њене црноморске обале.

Током преговора, Дибич је непрекидно указивао на то да би преласком Анапе у руске руке ишчезли разлози за сталне руско-турске сукобе, а које су најчешће изазивале турске паше, команданти ове тврђаве.⁷

Да би показала своју спремност за одржање добрих односа са Турском, руска влада је у пројекту уговора о миру потврдила непромењеност одредаба о разграничењу на реци Прут. И мада се истицала руска мирољубивост и њена спремност да ради на проналажењу обострано прихватљивих решења, овде је у ствари била реч о прихватању реално постојећих могућности. Наиме, у Петербургу су тих дана дошли до закључка да се у реону Прута не може постићи ништа више од већ постигнутог, па се зато помишљало и на одређене уступке Турској, односно на ревизију неких одредаба Акерманске конвенције.⁸ Упоредо са тим подвлачена је изузетна важност питања слободне пловидбе водама мореуза, јер је то било

⁶ *Lettres et papiers du vice-chancelier de Nesselrode*, t. VII, Paris (1908), str. 111.

⁷ АВПР, ф. Канцелария, 1829, д. 2968, л. 41—42.

⁸ Исто.

посебно важно са становишта развоја трговине између Русије и јужних делова Европе. Преовладало је мишљење да би за решење овог питања било најбоље укинути сва постојећа ограничења, односно укинути постојећи систем фермана којим је до тада био регулисан и одржаван режим пловидбе Босфором и Дарданелима. Место њега, Порти је предложен специјални споразум којим би се на јединствен начин регулисали сви проблеми око режима слободне пловидбе, свакако уз задржавање већ постојеће новчане надокнаде за пролаз бродова кроз поменуте мореузе.⁹

О проласку руских ратних бродова кроз Босфор и Дарданеле, ни у пројекту уговора о миру, ни у упутствима Дибичу није, међутим, било ни речи.

Како се тих дана грчко питање налазило у центру пажње европске јавности, то оно није могло бити заобиђено ни у пројекту будућег уговора о миру, тачније у његовој максималној варијанти. При томе је руска влада сматрала да је протокол Лондонске конференције од 22. марта 1829. представљао у датом тренутку добру основу за регулисање овог питања.¹⁰

Што се тиче минималне варијанте упутства, то у њој није дата детаљнија анализа одредаба будућег уговора о миру. Она је уз то била подељена на два дела. Први је садржавао одредбе које нису могле бити мењане ни под којим условима и о којима је дискусија била апсолутно искључена.

За разлику од првог дела, у другом су се налазиле одредбе о којима се за време преговора могло расправљати. Међу њима се налазила одредба о разграничењу. Тако, на пример, Дибич је према добијеном упутству морао учинити све како би два острва у делти Дунава (Чапал и Лети) припала Русији, док су острва између сулинског и георгијевског канала, уколико би Порта на томе инсистирала, могла бити враћена Турској. Слична ситуација је била и са границом на Кавказу.¹¹

Дибичу је било допуштено да са Турцима води преговоре и о висини контрибуције, мада су суму од 1,5 милион холандских дуката сматрали у Петербургу за *sine qua non*. Могло се погађати и о начину и времену повлачења руских трупа са заузетих територија, али се ово повезивало, како је већ напред речено, са Портиним испуњењем одредаба Букурешког уговора о миру и Акерманске конвенције, а такође и одредаба о слободи пловидбе, као и неких других.

⁹ Исто, л. 76—77.

¹⁰ Исто, л. 68.

¹¹ Исто, л. 77. Враћање Турцима поменutih tvrđava trebalo je da posvedoči o mirnim namerama carske vlade. Dibiču je dato pravo da sam odluči po pitanju smanjenja kontribucije, kao i o vremenu povlačenja ruske vojske iz turskih oblasti. Pri tome mu je stavljeno do znanja da to pitanje mora biti usaglašeno sa pitanjem izvršenja obaveza prema Srbiji koje su predviđene ranijim ugovorima sa Turskom.

Четрнаестог јула 1829. године, одмах после успешно завршене борбе код места Кулевче, а имавши у рукама пројект уговора о миру и одговарајућа упутства, Дибич је посредством А. А. Фонтоне, шефа дипломатског одељења штаба Друге руске армије, обавестио великог везира, који се у том тренутку налазио у Шумли, да је овлашћен да отпочне преговоре о склапању мира. Два сата касније, шеф кабинета великог везира Нури-ефендија донео је Фонтону одговор. Том приликом је и постигнут споразум да се наредни сусрет представника двеју команди одржи већ следећег дана. И заиста, 15. јуна, приликом поновног доласка у Турски главни штаб, Фонтон се сусрео с личним секретаром великог везира Решид-пашом. Том приликом, а на Решид-пашино питање о претходним условима примирја, Фонтон се позвао на текст руске декларације од 26. априла 1828. године.¹²

Како Решид-паша није могао или није хтео да се сети садржаја поменуте декларације, то га је Дибич изложио у писменом виду. А као што је познато, у њој је захтевано да Порта потврди важност свих до тада закључених руско-турских уговора, посебно Акерманске конвенције, затим да изврши обавезе о исплати контрибуције и надокнади штете руским трговцима, да поштује одредбе о слободи пловидбе трговачких бродова у реону мореуза и да испуни обавезе које су проистицале из Лондонске конвенције од 6. јула 1827. године.¹³

И мада су сусрети између Решид-паше и Дибича били препуни љубазности, они у овој фази нису дали никакве позитивне резултате. Штавише, уверивши се да Русија не одступа од својих ранијих захтева, а подстакнута чињеницом да је Русија сама предложила преговоре, што је у одређеним круговима схваћено као погодан тренутак за погађања са њом, Порта је заузела став да са преговорима не треба за сада журити. Такве тактике придржавао се и Решид-паша. Штавише, добар део турских достојанственика је веровао да је Русија била приморана да излаз из рата потражи у преговорима о миру. При том се шпекулисало и са њеним унутрашњим и са спољнополитичким положајем. Најзад, желело се добити и у времену како би се што успешније привели крају преговори са Енглеском и Француском о њиховом евентуалном посредовању у руско-турском сукобу и проналажењу решења за грчко питање.

Разумљиво је било држање Турске, али се при овим првим контактима ни Дибич није другојачије понашао. Познавајући ситуацију на бојишту, он је сматрао да се прави пре-

¹² АВІР, ф. Канцелярија, 1829, д. 2967, л. 14—15. Рапорт Фонтоне Дибичу.

¹³ Исто.

говори о миру са Турском могу водити тек после одлучног ударца који би јој био задат на бојном пољу. Зато је у разговорима које је Фонтон водио са Решид-пашом видео само одребен политички ефекат, и то пре свега у западноевропским земљама.¹⁴ Дибич је иначе сматрао, а тако се донекле гледало и у Петербургу, да би склапање привременог примирја са Турском само задржало продор руских трупа у дубину турске територије. А такав продор је био потребан не да би се задржале заузете територије, а посебно тврђаве Бурђево и Шумла, него да би се после потписивања уговора о миру вратиле Турској. Тиме би се пред Европом демонстрирала наводна руска незаинтересованост за освајање нових територија, а Русији би дало могућност да од Турске добије одговарајућу компензацију за уступљене јој територије.

И док су преговарачке стране, свака по сопственој спознаји стварног стања ствари, тактизовале и надмудривале се, ситуација на фронту се до те мере променила да је Решид-паша био приморан да обавести Порту како се Турска армија на фронту према Руској армији налази у критичном стању и да неће успети да се супротстави руским налетима на најважнијим деловима бојишта у Румелији. Зато је предлагао да се са Русима што пре закључи примирје.¹⁵ Мишљење и захтев Решид-паше подржали су и Махмуту II пренели сераскер Хјусрев-паша и Бехчет-ефендија, начелник медицинске службе на султановом двору.

Наредних дана, почев од 20. јула, у Цариграду је заседао Диван. Заседањима су присуствовали истакнути великодостојници империје сераскер Хусрев-паша, шејх-ул-ислам Тахир-ефендија, реис-ул-ктјутаб Пертев-паша, цариградски кадија Абдул-кадир-бег, башдефтердар Мехмед Садик-ефендија, као и неке истакнутије уleme и хаџије из западне и источне Анадолије. На дневном реду заседања налазила су се три питања: прво, колико су дубоке несугласице Турског Царства са Енглеском и Француском по грчком питању; друго, рат са Русијом; треће, питање посредовања Енглеске и Француске у руско-турском рату, посебно са становишта оправданости и уопште могућности таквог посредовања.¹⁶

Стављање на дневни ред заседања Дивана овог трећег питања сведочило је о томе да су владајући кругови отоманске империје на челу са султаном, и онда кад је перспектива војног пораза била јасна и многим истакнутим турским државницима, још увек покушавали да се нагоде са Енглеском и Француском и да уз њихову помоћ покушају да се

¹⁴ Центральный Государственный Архив Древних Актов (ЦГАДА), разряд XV, л. 681, ч. 1, л. 98. Дибич — Нессельроде.

¹⁵ *Русская старина*, 1881, т. 32, стр. 574.

¹⁶ *Исто*.

супротставе Русији, односно да из рата са њом изиђу са што мањим губицима.¹⁷

Природно да је питање рата са Русијом имало за Порту превасходан значај у датом тренутку. О њему се на Дивану расправљало 23. јула; расправа је била бурна, а мишљења подељена.¹⁸ За настављање рата изјаснио се и сам султан, али је Диван и поред тога донео једно прилично еластично решење. Наиме, закључено је да се потражи начин за што скорије закључење примирја, али да се то уради у највећој тајности зато што се Диван бојао неповољног реаговања јавности. А да би се прикриле стварне намере, те донекле поправила и ситуација на фронту, по целој земљи је објављена општа мобилизација. На службу у оперативним јединицама су том приликом позване и улеме са султановог двора.¹⁹

Сагласно одлукама Дивана била су одмах састављена и усвојена два документа. Први је представљао Портин одговор на ноту Енглеске и Француске од 9. јула, а други, Решид-пашино писмо Дибичу.

У првом је Порта одбацила услове Лондонске конвенције из 1827 као и мартовски протокол из 1829. године.²⁰ Негативан Портин став према поменутиим актима објашњен је чињеницом да су становници Мореје султановом одлуком већ добили права и повластице које су требало да им обезбеде мир и благостање, сада у својству поданика отоманске империје. У ноти Гордону и Хиљемину, посланицима Енглеске и Француске, који су у Цариград стигли 18. јуна 1829, дан после приспећа првих вести о Фонтоновом сусрету с турским представницима, до детаља су поновљене све одредбе садржане у ферману и хатишерифу о Грчкој, објављеним 30. јула 1829. године (29. мухарема 1245).

Решид-пашино писмо Дибичу упућено је 6. августа 1829. године. У њему је изражено задовољство поводом размене мишљења између Фонтона и представника великог везира у јуну о прекиду војних операција. Одмах затим, паша је предложио Дибичу да зарађене стране безусловно прекину све војне операције на целом фронту и закључе примирје.²¹

Неоспорно да је Решид-пашин циљ био, као и у првим контактима са Фонтоном, да користећи се примирјем омогући прегруписавање IV, V и VI турског корпуса и долазак на фронт јединица Мустафа-паше Бушатлије из Северне Албаније, па тиме створи услове за успешније вођење операција на фронту против Руске армије. Примирје је Турској требало да

¹⁷ Ovo potvrđuju i pregovori koji su 1. avgusta 1829. vođeni između Pertev-paše, sa jedne strane, i Gordana, Giljemina i Mjuflinga sa druge.

¹⁸ Санкт-петербургские ведомости, 23. августа 1829.

¹⁹ АВПР, ф. Канцелярија, 1829, д. 11886, л. 44—44 об.

²⁰ Исто.

²¹ АВПР, ф. Канцелярија, 1829, д. 2967, л. 24—24 об.

послужи и за добијање у времену око реализације одлука о грчком питању, о чему су у Цариграду вођени интензивни разговори са Гордоном и Хиљемином.

У међувремену је Друга руска армија, предвођена Дибичем, све дубље продираола на територију европског дела турске територије. Један за другим, у руске руке су прелазили такви утврђени реони као што су Мисемврија, Ајдос, Бургас и други. До Једрена је Дибичу и његовим јединицама било остало још само нешто мало више од стотину врста. Зато кад 7. августа прима Решид-пашино писмо, Дибич не жури са одговором. Одговорио је тек три дана касније, 10. августа 1829. године.²²

Дибич у свом одговору истиче да се надао бржем одговору на своје писмо од 14. јуна у коме је предлагао преговоре о миру. Сада се, међутим, ситуација изменила. Руска армија је прешла планински масив Балкана и налази се надомак Једрена; она је у пуној офанзиви. Да би је зауставио, наглашава Дибич, морао би добити такве гаранције које му у насталој ситуацији обезбеђује развој догађаја на фронту. Уз то, а то је и била поента Дибичевог писма, евенуално примирје ни у ком случају не сме да омете почетак преговора о миру.

За овакав свој став, Дибич је имао ослоња и у инструкцији коју је 2. јула примио из Петербурга, а у којој се указивало на то да са закључењем примирја не треба да жури него да настоји да одлучујућим ударцем на фронту убеди Порту како више нема другог излаза сем да прихвати преговоре о миру.²³ Међутим, одлучујућег удараца није било; он је тек очекиван. Али је Дибич и даље наступао, а Порта му се могла супротставити једино десеткованим и дезорганизованим регуларним јединицама и одредима спахијске коњице. О новим војним јединицама није могло бити ни речи у том тренутку јер је мобилизација спровођена уз велике тешкоће. У таквој ситуацији, Порта мења своје држање. По цену уступака Енглеској и Француској у вези с грчким питањем, она настоји да обезбеди њихово посредовање у односима са Русијом. Истина, такав покушај је забележен још у новембру 1828. године. Тада је Порта преко реис-ул-кјутаба предложила међународну гаранцију руско-турског уговора о миру пошто се оправдано бојала да се сама не би могла успешно одупрети руским аспирацијама и захтевима. Тада је Русија одбила тај предлог, па се на њега привидно заборавило, али га је сада Порта поново ставила у игру.

Портин потез је одговарао и Француској и Енглеској, јер су се бојале како потпуног војног пораза Турске тако и

²² Исто, л. 26. Дибич — Решид-Паше, 10. августа 1829.

²³ Исто, д. 2968, л. 87 об. Несельроде — Дибичу, 2 јула 1829; ЦГАДА, раз. XV, д. 681, ч. 1, 137, Дибич — Несельроде, 12. августа 1829.

могућности да Русија сама, у свом интересу, реши грчко питање. У поменутом тренутку оне су, са једне стране, преко својих представника у Цариграду Гордона и Хиљемина тражиле најпогоднију форму за посредовање у руско-турском рату, а са друге, због става Турске према грчком питању, инсистирале на њеном формалном признању Лондонске конвенције.²⁴

Другог августа 1829. године, Пертев-паша је саопштио Гордону и Хиљемину да је Порта спремна да призна Лондонску конвенцију и да Грцима у области Морејског полуострва и Кикладских острва обезбеди аутономна права. Међутим, своју спремност да Грчкој призна право на унутрашњу самоуправу, Порта је условила повратком свих тврђава у њену надлежност, распуштањем и забраном обнове Грчке армије и још неким другим захтевима.²⁵

Што се тиче односа са Русијом, Пертев-паша је указао на искрену Портину спремност у погледу потврђивања свих раније постигнутих споразума са њом, али је истовремено захтевао да Русија врати Турској све територије које је присвојила током бројних руско-турских ратова, као и гаранцију за неприкосновеност и целост своје државне територије. Залагао се још и за то да Порта у руско-турском сукобу добије потврду да ће Енглеска и Француска посредовати у том сукобу. И док су се мишљења Гордона и Хиљемина разликовала по појединим питањима, она су по питању ангажовања у руско-турском сукобу била идентична. Наиме, док је Гордон у потпуности прихватио турско тумачење одредаба Лондонске конвенције, Хиљемино се залагао за то да се њихова важност прошири и на континентални део Грчке, што овом конвенцијом није било предвиђено.²⁶

У погледу посредовања у руско-турском сукобу, Гордон и Хиљемино су изразили одлучну спремност својих влада да Порти безрезервно изиђу у сусрет, захтевајући само то да она што пре отпочне преговоре о миру са Русијом.

Неколико дана касније, 5. августа 1829. године, Хиљемино је обавестио Порту о наводно измењеним условима које је Русија истакла у циљу закључења мира са Турском. По Хиљемину, Русија је у насталој ситуацији инсистирала на следећем: на потврди ранијих споразума, на отварању мореуза за пролаз руских трговачких бродова, на надокнади штете руским трговцима и, у виду компензације за своје војне рас-

²⁴ С. С. Гатищев, *Внешняя Политика императора Николая Первого. Введение в историю внешних сношений России в эпоху Севастопольской войны*, Спб., 1887, с. 185—192.

²⁵ АВПР, ф. Канцелярња, 1829, д. 7003, л. 91 об. Ливен — Нессельроде, 4 септембра 1829.

²⁶ Исто, л. 92.

ходе, на предаји јој тврђаве Анапа.²⁷ Свакако да је Порта са интересовањем примила ово обавештење, али је истовремено узвратила контрапредлозима. Порта није прихватила захтев за контрибуцију, а енергично је захтевала да јој Русија врати све раније одузете тврђаве, и то у потпуно исправном стању.

Изгледа да су на Порти заснивали овакве своје ставове на неким информацијама према којима је Дибичева армија услед бројних епидемија била неспособна за даље офанзивне операције, те да због тога руски цар, а у циљу мира са Турском, тражи посреднике у Берлину и Паризу.²⁸ А кад је 6. августа 1829. стигао у Цариград лични изасланик пруског краља генерал Ф. Мјуфлинг и обавестио Пертев-пашу о настојању руске владе да прекине крвави рат, да закључи с Турском примирје и приступи преговорима о миру, на Порти су били убеђени да је Русија заиста неспособна за даљу борбу. На тој основи су у Цариграду уследили и одговарајући потези. Први међу њима односио се на овлашћење које је султан Махмут II дао Пертев-паши да са генералом Мјуфлингом отпочне разговоре о условима будућег мира са Русијом.²⁹ Тешко је, међутим, замислити какво је разочарење доживела Порта кад су њени најистакнутији и најодговорнији људи сазнали да генерал нема овлашћења да о склапању уговора о миру, па ни о прелиминарним разговорима у том циљу, води било какве преговоре.³⁰

Седмог августа 1829. године, Пертев-паша је одржао састанак са Гордоном, Хиљемином и пруским послаником Ројером. Присутни су били и неки чиновници Портине дипломатске службе. Овом приликом је Пертев-паша обавестио посланике о разговору са генералом Мјуфлингом, изражавајући бојазан да би мир са Русијом био несигуран и неправедан без гаранција европских држава, али да ће Порта заузети еластичнији став по питању његовог склапања и да ће у Дибичев штаб упутити своја два представника Нури-ефендију и Решид-бега. Истовремено је Пертев-паша замолио енглеског посланика за садејство код руске владе ради склапања примирја на фронту у Румелији.³¹

Само три дана после Пертев-пашиног састанка са посланицима Енглеске, Француске и Прусције, генерал Мјуфлинг је посебном нотом, а у име свога краља, обавестио реис-ул-кјутаба о спремности Русије на закључење уговора о миру са Турском. Генерал је том приликом пренео султану Махмуту

²⁷ Исто, л. 93. Ливен — Несселроде, 4 септембра 1829.

²⁸ Положај Друге руске армије је био заиста тежак, али су њених 20 hiljada војника на територији европске Турске представљали realnu snagu.

²⁹ Мјуфлинг је стигао у Konstantinopolj 4. avgusta 1829.

³⁰ АВПР, Ф. Канцеларија, 1829, л. 11886, л. 128.

³¹ Исто, л. 2963, л. 166 об, Гюобш — Несселроде.

II жељу краља Фридриха-Виљема III да Турска без икаквих оклевања ступи у преговоре са Русијом. Већ следећег дана, 11. августа, Мјуфлингу је уручено лично султаново писмо. У њему је изражена Портина спремност да се одазове жељи краља Прусије и да у том циљу упути свог званичног представника у Дибичев штаб.³²

Мјуфлинг је 12. августа примио и званичан Портин одговор на своју ноту од 10. августа. У поменутом одговору били су изложени услови под којима је Порта спремна да закључи мировни уговор са Русијом: 1. признање територијалног интегритета отоманске империје и на европском континенту и у Анадолији; 2. прихватила је захтев Русије да се потврде раније склопљени уговори између руског цара и турског султана, укључујући и Акерманску конвенцију; 3. прихватала је одредбе Лондонске конвенције и вођење преговора о Грчкој на основама те конвенције; 4. изразила је спремност да руским трговачким бродовима гарантује слободу пловидбе по Црном мору, али под условом да се тиме не нарушава суверенитет и територијални интегритет Турске; 5. пристала је да се у Цариграду поведу преговори о надокнади штете и руским и турским трговцима која је настала избијањем рата.³³

Нема сумње да су услови које је Порта истакла у својој ноти од 12. августа 1829. сведочили да је она, суочена са суровом стварношћу, а пре свега под утицајем непрекидног напредовања Руске армије према Цариграду, испољила извесну попустљивост. Само неколико дана раније, ситуација је била сасвим другојачија. Тада се није могло ни замислити да Порта прихвати макар и саму помисао да у уговор о миру убу грчко питање о одредбе о контрибуцији. Било је за то и одређених разлога. У првом случају, тј. уношење грчког питања у уговор, то би у суштини значило да о судбини Грчке, интегралном делу отоманске царевине, одлучује Русија. Што се пак тиче питања уношења питања контрибуције у уговор о миру, то је била чињеница дотад без преседана. Јер како је познато, питање контрибуције се није могло наћи ни у једном уговору који је Порта било када склопила са неком другом државом. Сада, међутим, Порта је пристала да се о грчком питању расправља, мада само на основама које су предвиђале одредбе Лондонске конвенције. Порта се ни овом приликом не изјашњава о контрибуцији, али прихвата да се поведу преговори о надокнади штете нанетој трговцима, а то је несумњиво био корак у правцу прихватања преговора и о контрибуцији.

При свему поменутом, чињеница да је Порта своје гледање на садржај будућег уговора о миру са Русијом саопштила генералу Мјуфлингу може се протумачити као њен прећутан

³² Исто.

³³ Исто.

пристанак на посредничку улогу Прусије у предстојећим преговорима са Русијом.

Предајући 12. августа генералу Мјуфлингу ноту са својим условима, Порта је рачунала да ће је он одмах доставити Дибичу, али се то није десило. Штавише, 13. или 14. августа у Цариград је стигло Дибичево писмо упућено великом везиру 10. августа. У њему је Дибич одбацио везирову понуду о закључењу примирја. Ако се томе додају и вести које су у Цариград стизале из часа у час и према којима је Дибич незадрживо журио према турској престоници, онда је јасно што је паника захватила не само чланове Дивана него и стране представнике на Порти. Тих дана су сви били узбуђени пошто им се чинило да ће Русија војном победом натерати Турску да прихвати непосредне преговоре о миру са Русијом и да ће је приморати да у уговор о миру уђе и одредба о Грчкој. Тиме би Русија постигла велики политички успех и међународни углед јер би се сама појавила као ослободитељка Грчке. То западне силе, а ни сама Турска, никако нису ни хтеле ни могле дозволити. У насталој ситуацији, Порта бира мање између два зла. Наиме, попушта пред Енглеском и Француском по грчком питању, те 15. августа 1829. године (14. сафара 1245) и формално признаје Лондонску конвенцију. Заузврат, посланици Енглеске и Француске, Гордон и Хиљемино, упућују 17. августа писмо Дибичу у коме га обавештавају да је грчко питање Портиним формалним прихватањем Лондонске конвенције ступило у фазу свог разрешења, и да сада треба учинити све како би се рат што пре завршио.³⁴ Истог дана се на Портину молбу обратио Дибичу и генерал Мјуфлинг, који се у своја два писма залагао за обуставу непријатељстава и започињање преговора о миру.³⁵

Писма која су му била упућена, а чији је циљ био да га зауставе на прилазима Једрена, Дибич је примио 20. августа ујутру, негде око седам сати. Упознавши се са њиховом садржином, а веран добијеним упутствима и сопственој процени ситуације, он је мирно кренуо да би примио кључеве освојеног Једрена.³⁶

Вест о капитулацији Једрена стигла је у Цариград 21. августа увече и у престоници изазвала запрепашћење. А када су два дана касније у Цариград стигле прве групе усплахирих и избезумљених избеглица из Једрена и околних места Цариградом је завладала неописива паника.³⁷ Свима се чинило да су руске трупе већ на капијама града и да ће престоница

³⁴ АВПР, ф. Канцелария, 1829, л. 2967, л. 48, 49.

³⁵ Исто, л. 59, Мјуфлинг — Дибичу, 17. августа 1829.

³⁶ Н. К. Шиљаер, *Адрианопольский мир 1829 г. Из переписки графа Дибича*, Спб, 1879, 6.

³⁷ Исто.

ислама и велике отоманске царевине бити за који час у њиховим рукама. Зар се нешто горе могло десити!

Међутим, уместо напада на Цариград, а обавештен да је велики везир одредио Тахир-ефендију да са њим отпочне преговоре о миру, Дибич је 21. августа одредио, а следећег дана упутио грофа Толстоја, штабног официра Друге армије, у сусрет овом турском великодостојнику.

Дибич је у свом штабу примио 30. августа нове Портине представнике Садик-ефендију и Абдулкадир-бега и у присуству Фонтона уручио им већ раније припремљену максималну варијанту уговора о миру. Тим чином су између Русије и Турске отпочели преговори о закључењу мира.

Поставља се питање зашто Дибич није онда кад је то изгледало највероватније и најлогичније наредно својим трупама да наставе започете операције и у тријумфалном походу заузму Цариград и тиме остваре велики сан свих руских владара, почев од Катарине Велике, па све до Николаја I. Чини нам се да је најбољи одговор на ово питање дао сам Дибич.

Обуставити војне операције и што је могуће пре закључити мир са Турском, то је по Дибичевим речима био задатак дана пошто је Дибичева армија у тренутку пада Једрена имала у свом саставу још само 20 хиљада војника способних да наставе ратовање. И као што је Дибич писао цару Николају I, тих војника је било довољно да би се дошло до Цариграда јер Турска армија није практично више постојала, али било их је мало да би се предузело било шта озбиљније против турске престонице у којој се тада налазило више од 600 хиљада муслиманских становника.³⁸ Касније, у априлу 1830. године, у разговору са својим другом Тизенхаузеном, Дибич је рекао да је његова армија била подељена на две колоне, од којих је једна деловала у правцу Еноса, а друга према Мидији. Па чак и да је обе колоне спојио у једну, ни тада не би имао довољно снага да заузме Цариград. Али та чињеница није била позната ни турској команди, ни страним посланицима на Порти.³⁹ Штавише, сви у Цариграду, као и у европским престоницама, били су уверени да ће Дибич заузети престоницу Махмута II и да ће то довести до рушења постојећих политичких односа у Европи. А алузији о снази и многобројности Дибичеве армије доприносио је и он сам веома вешто тиме што су се његови одреди појављивали у најразличитијим местима захваљујући брзим и вештим маневрима.⁴⁰

³⁸ Н. К. Шнаблер, *нав. дело*, 9.

³⁹ Kad se Dibič približio Jedrenu, Halil-paša je saopštio sultanu da Dibič pod svojom komandom ima 40 hiljada vojnika. Pravo stanje stvari nisu znali ni poslanici zapadnih zemalja; u Carigradu su se pronosile vesti da ruska armija broji sto hiljada vojnika.

⁴⁰ *Фельдмаршал граф И. Дибич в его воспоминаниях, записанных в 1830 г. бароном Тизенгаузеном*, Русская старина, 1891, т. 70, 51.

Према томе, Дибичеве речи сведоче не о одсуству жеље да се Цариград заузме, него о немогућности да се тако нешто и оствари. Уз то, мир је био потребан да би се зауставио и разбио снажан револуционарни талас који је тих дана претио да заплусне не само Русију него и целу Европу.

FEW MOMENTS FROM THE HISTORY OF EDIRNE PEACE TREATY CONCLUSION IN 1829

Summary

In this paper the author treated events which preceded signing of Edirne Peace Treaty of 1829. The emphasis was put on the project of the peace treaty between Russia and Turkey, handed to the Great Vezir in May of 1829 and on the instructions given by the cabinet in Petersburg to general Dabic, commander of the Second Russian Army on Danube, about negotiation directions with the representatives of the Porte.

The paper followed the evolution of Porte's stands on offered suggestions about peace making and its efforts to secure friendliness and intermediary role of West European countries. England and France and later Prussia, in her future negotiations with Russia.

Finally, the author explained reasons because of which Russia, after successful wars in Rumeli and at the entries to Constantinople, stopped further war operations and hurried to make peace treaty with Turkey.